

ה"ה"ה 234567

משום זה מעתיק רש"י בדיבור המתחיל את המלים "ויהי מקץ", כי הקושי שבכתוב הוא במלים אלו: מאורע ("ויהי") זה אינו ה"קץ" של המאורע המסופר לפני כן.

ואין רש"י מסתפק בהוכחה מ"תרגומו", שהרי אונקלוס אינו מפרש תמיד בדרך הפשט (וכנראה מכך שבמקומות רבים מפרש רש"י דלא כהתרגום), ולכן מסתייע גם מכך ש"כל לשון קץ סוף הוא".

אך אינו מסתפק בהוכחה זו בלבד, כי גם אם "כל לשון קץ סוף הוא" אין ראוי גמורה שאין לפרשו גם "תחלה", שהרי אפשר לומר ש"כל לשון קץ סוף הוא" משום שסוף הוא קצה, ואם כן ניתן לפרשו גם "תחלה" (וכפי שכתב האבן עזרא (תהלים קיט, צו) ש"קץ" הוא מלשון "קצה", ולכן ניתן לפרשו גם "תחלה" וגם "סוף"). ואף ש"אם הי' פירושו לשון קצה, הי' נמצא גם כן על ההתחלה", כמו שכתב הגור ארי' - מכל מקום אינה ראוי גמורה.

ויש לפרש גם באופן אחר:

ב"כל לשון קץ סוף הוא" מתכוין רש"י לבאר ש"ויהי מקץ" שייך גם על מאורע שאינו תוצאה של המאורע שלפניו. פירוש: אם "מקץ" הוא מלשון "קצה", מסתבר ש"ויהי מקץ" הוא הגמר והסיום של הענין שלפניו; מה שאין כן אם "מקץ" פירושו "מסוף" אינו חייב להיות הסיום והתוצאה של המאורע הקודם לו.

מא, ב"ה

והנה מן היאר עלת שבע פרות... והנה שבע שבלים

הטעם לכך ששני החלומות קשורים היו בפרות וכתבואה - מובן מאליו; עד כדי כך שאין רש"י צריך לפרשו:

שבלים רעים רומזים לרעב ולחסרון תבואה (ומזה, אגב, מוכרח הפתרון - ראה כלי יקר וישב לו, ט). גם פרות רעות רומזות לרעב, שהרי (א) בהן חורשים השדות, (ב) הן מולידות, כזרע שבשבלים.

מא, ח

ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמי ויספר פרעה להם את חלמו ואין פותר אותם לפרעה

ואין פותר אותם לפרעה: פותרים היו אותם, אבל לא לפרעה, שלא הי' קולן נכנס באזניו ולא הי' לו קורת רוח בפירושו, שהיו אומרים: שבע זנות אמה מוליד, שבע זנות אמה הוצר.

צריך ביאור:

א. מדוע הוצרך לפרש מה הי' פתרונם של החרטומים.

ב. במדרש כאן נאמר שפתרון זה הי' לחלום הראשון בלבד, ואילו לחלום השני הציעו פתרון אחר: "שבע מלכיות אתה כובש, שבע אפרכיות מורדות כך".

ג. פתרונו של יוסף הוא לכאורה הפתרון המתאים ביותר לחלומות פרעה, ואם כן (א) כיצד לא השכילו חרטומי מצרים וחכמי לעמוד על כך. (ב) מדוע התפלא פרעה כל כך מפתרונו של יוסף, עד שמינה אותו למשנה למלך.

והביאור:

פרעה ראה בחלומו כיצד שבע הפרות הרעות עומדות ליד הפרות הטובות ("ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור"). משום כך לא פתרו החרטומים את החלום כפי פתרונו של יוסף, שהרי לא יתכן ששנות הרעב ושנות השבע תהיו שניהן בעת ובעונה אחת. לכן המציאו בחכמתם פתרון אחר - "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר": מכיון שהיו לפרעה נשים ופילגשים רבים, הרי יתכן שבאותו זמן יוליד שבע בנות ויקבור שבע בנות (אחרות).

משום כך לא הביא רש"י את הפתרון של "שבע מלכיות אתה כובש, שבע אפרכיות מורדות כך", כי אין מנהגו של מלך להלחם בעת ובעונה אחת בשבע מלכיות שונות.

ולכן מביא רש"י את הפתרון של "שבע בנות אתה מוליד", כדי לרמז בכך מדוע לא פתרו החרטומים את החלום כפשוטו (כפתרונו של יוסף).

אך לפי זה קשה: כיצד פתר יוסף את החלום בצורה כזו?

(ואף שכאשר פרעה סיפר את חלומו ליוסף לא חזר על הפרט של "ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור" - מסתבר שפרעה חזר גם על פרט זה, אלא "שהכתוב לא יחוש", כפי שאומר הרמב"ן בפסוק ד').

והביאור בזה יובן בהקדים שאלות נוספות בפתרונו של יוסף.

א. "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם גוי יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ" (פסוק לג-לד) - מי הרשה לו לחוות דעה בעניני הנהגת המלוכה.

ב. "וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו" (פסוק לז) - לכאורה הי' לו לומר "וייטב הפתרון".

ג. מהי החכמה הנפלאה בעצתו של יוסף, והרי מוכן מאליו שלאור מצב כזה יש לנקוט בצעדים אלו.

אלא:

עצתו של יוסף היתה חלק חשוב של פתרונו, שכן הוא ביאר על ידי זה כיצד אפשר להיות מציאות של ¹²³⁴⁵⁶⁷שנות השבע ושנות הרעב בכפיפה אחת. כלומר: מכיון שמיד עם תחלת שנות השבע יתנו את הדעת על שנות הרעב ואף יעסקו בהכנות מעשיות לבואן, נמצא ששנות הרעב "מצויות" בעת שנות השבע; וכן כשיבואו שנות הרעב "תמצאו" עדיין שנות השבע, היינו התבואה שנצבר במשך שנות השבע.

זהו שכתוב "וייטב הדבר בעיני פרעה": עצתו של יוסף היא שמצאה חן בעיניו, לא עצם הפתרון. וזהו גם מה שאמר פרעה "אין נבון וחכם כמוך" (ולא שיבחו כפותר חלומות מעולה), כי גודל חכמתו של יוסף התבטא בחיבור ואיחוד שנות השבע ושנות הרעב (לא בפתרון החלום כשלעצמו).

יינה של תורה

מבואר בתורת החסידות שהגלות נמשלה לחלום. כשם שבחלום יתכן חיבורם של שני הפכים, כן בזמן הגלות אנו עדים לחיבור שני הפכים: אהבת ה' בעת התפלה עם טרדת הפרנסה במשך כל היום.

על פי זה מובן מה שתוכן חלומו של פרעה ופתרונו של יוסף הי' קשור עם חיבור שני הפכים - הפרות הטובות עם הפרות הרעות (ראה לעיל): חלומות פרעה ופתרונו של יוסף הביאו בסופו של דבר לגלות מצרים, ומשום כך נרמז בחלומות אלו אחת התכונות של זמן הגלות, החיבור של "פרות טובות" (אהבת ה') עם "פרות רעות" (טרדת הפרנסה).

שם: שהיו אומרים שזע צנות אמה מוליד שזע צנות אמה קוצר

יש לשאול: כיצד הציעו חכמי מצרים פתרון כזה, והרי אין בו שום הסבר לפרט עיקרי בחלום - העובדה שפרעה עמד "על היאור"? כמו כן אין בפתרונו הסבר לכך שהפרות הטובות והרעות עלו "מן היאור", כמודגש בחלום.

ויש לומר, שהחרטומים הבינו שפרט זה אינו אלא "דברים בטלים" (ראה רש"י וישב לו, י). וטעמם ונימוקם עמם: היות שהשקיית ארץ מצרים היתה ממי היאור (לא מי גשמים), לא יתכן, לדעתם, שהיאור יעלה גם מזון טוב (פרות טובות) וגם מזון רע (פרות רעות). לכן הבינו שנקודת המוצא לפתרון החלום איננה ביאור אלא בפרעה העומד על ידו: "שבע בנות אמה מוליד".

(אבל ראה רמב"ן (פסוק ב): "כי היאור לא יעלה רק מעט כו").

ויוסף חידש, שהעובדה שמאותו יאור עלו גם שנים טובות וגם שנים רעות - הרי זה משום ש"שבע פרות הטובות שבע שנים הנה... ושבע הפרות הרקות... שבע שנים הנה" (פסוק כו), כלומר: תכונת שנים אלו שונה מהשנים שלפני (וכמו "בשנה ההיא" - תולדות כו, יב וברש"י), ומזה נובע גם השינוי ביאור. ולהעיר מרש"י פסוק כו שם.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

מא, יד וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה

ויגלח: מפני כבוד המלכות.

צריך ביאור: מדוע לא פירש כן גם על "ויחלף שמלותיו".

אוצר החכמה
והביאור:

מנהג העולם הוא, שאסיר היושב בבית הסוהר אינו לובש בגדי עצמו (בגדים רגילים), אלא בגדים מיוחדים - בגדי אסירים. את שערוותיו, לעומת זאת, ניתן לו לגלח. אדרבה: מגלחים אותו מזמן לזמן (ובפרט מי שנמצא שם זמן רב).

מובן איפוא, שכשיצא יוסף מבית הסוהר, לא היתה החלפת בגדיו לבגדים רגילים - רק מטעם כבוד המלכות, אלא פשוט: מפני שיצא מבית הסוהר למקום אחר (גם אם אין זו יציאה סופית מבית הסוהר, יציאה לחופש, שהרי יוסף לא ידע אז שיוצא לגמרי). ואילו לגבי הגילוח, הרי ברור שהי' מתגלח בזמן הצורך, אלא שכאן לא הי' גילוח רגיל, מצד הצורך בכך (כנהוג בכל אסיר), אלא גילוח מיוחד: "מפני כבוד המלכות".

בסגנון אחר:

הא ד"אין לבוא אל המלך בלבוש שק", בלבוש שאינו מתאים בכניסה למלך, הרי זה ענין שלילי, שלא יכנס אל המלך בדרך בזיון. וכן בנידון דידן, שהחלפת הבגדים היתה בכדי שלא לבזות את המלך (על ידי הופעה בפניו בלבוש אסירים). אך הגילוח לא נעשה על מנת לשלול כניסה אל המלך בדרך בזיון (שהרי הי' מתגלח מזמן לזמן), אלא שהיתה פעולה מיוחדת "מפני כבוד המלכות".